

פארו עירי

פרשת דברים
תשפ"ו

מחזרת הגה"צ
ר' אברהם נבי קלוגער שליט"א
רב דק"ק נור ישראל

יחוד השבת דרכי עבודת ה'
הנלמדים מהלכות שבת

אשיחה בחוקי' נקודה של התבוננות וחיון
על פרשת השבוע

סודם הפנימי של מלאכות השבת "שמוך וזכור בדיבור אחד"

המאורעות שעברו בני ישראל בהסתכלות של משה רבינו

השבוע אנו פותחים את החומש החמישי, חומש דברים. בשונה מארבעת החומשים הראשונים - שהם דבר ה', חומש דברים נאמר על ידי משה רבינו, וכלשון הכתוב בפתחת החומש - "אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל".

חומש דברים נאמר על ידי משה רבינו בשבועות האחרונים לימי חייו, ומבואר בספח"ק שהוא מעין 'צוואתו' לדורות. מהראוי אפוא להתבונן ולהעמיק בצוואה הקדושה של משה רבינו, ומספר להם כיצד הדברים נראים מנקודת המבט שלו.

והנה חומש דברים נקרא גם 'משנה תורה', כיון שבחומש זה אנו 'חוזרים' [-שונים] על מה שנאמר בארבעת החומשים הקודמים (כמבואר בתוספות בתחילת מסכת גיטין). ובספח"ק מבואר שאמנם משה רבינו 'חזר' ומספר מה שאירע בעבר, אולם אין זו חזרה גרידא, אלא הענקת הסתכלות נכונה פנימית על אותן מאורעות - הסתכלות של משה רבינו.

כלומר: בחומשים הקודמים מסופר 'מה היה שם' בהסתכלות מהצד, כביכול זוהי 'המציאות' האמיתית. אולם כעת, לקראת הסתלקותו, מגיע משה רבינו ומאיר את עינם ולבם של ישראל, ומספר להם כיצד הדברים נראים מנקודת המבט שלו.

נבאר קמעא את הדברים מתוך התבוננות בפסוקים בהם נפתחת הפרשה - בדברי תוכחה של משה רבינו, כשהוא מונה את המקומות בהם בני ישראל הכעיסו את השי"ת בנפילתם בחטאים שונים, "במדבר בערבה מול סוף" וגו', כמו שמפרש רש"י הק' למה מרמזת כל תיבה ותיבה.

והנה דברי החתם סופר (בספר 'תורת משה') שופכים אור על פסוקים אלו, וכך הוא כותב - על לשון הכתוב בפרשת מסעי (במדבר לו ב) "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ואלה מסעיהם למוצאיהם" - "יש לומר ד'מוצאיהם' היינו היכא שחטאו ויצאו מרשות ה', ומשה רבינו שלמד זכות על ישראל, ייחס החטאים למקומם, מלמד שהמקום גורם, כעין עגל היה במדבר שור ששלט שם ס"מ של שור, וכן כל החטאים ייחס למדבר ומקום ההוא".

וזה גם המכון בכך שמשנה רבינו קרא [בתחילת חומש דברים] למקומות על שם החטאים - בכך הוא לימד זכות על בני ישראל, והאיר להם את ההסתכלות הנכונה, שבאמת אין רצונם לחטוא כנגד השי"ת, וכל מה שהם נפלו בחטא, הרי זה שייך למקומות בהם הם עברו, שהיו מקומות מועדים ו'מסוגלים' לחטא. דברים אלו לא שייכים רק לחטאים של דור המדבר, אלא הינם 'צוואה לדורות' של משה רבינו לכל יהודי באשר הוא, בכל מצב ובכל מקום - 'דע והאמן שרצונך האמיתי הוא שלא לחטוא כלל ועיקר. וכל מה שהינך נופל לפעמים בחטא, הרי זה בעקבות התגברות הצר הצורר, ה'שואר שבעיסה'".

מובן, שדברים אלו אינם פוטרים את בני ישראל מחובת התשובה, ואדרבה - ככל שיהודי יודע שבאמת רצונו בטוב, והוא מאמין שאין לו שייכות אמיתית לחטא, זה גופא גורם לו להתחזק יותר בתורה ויראת שמים ולשוב להשי"ת בכל לבו.

זהו תפקידם של הצדיקים, רועי ישראל, "איתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא", לגלות ולהודיע לעם סטלה את קדושתם ומהותם הטובה, ולמשוך בכך את לבם לאביהם שבשמים.

(בצלל חמדת' ח"א מאמר מא, 'מלך' ח"א מאמר יא)

כבודו, והוא בגו כל עלמין ומסבב כל עלמין, איך אפשר שיהיה עוד שום דבר בעולם חוץ מאיתו ח"ו. וממילא שמענו גם כן 'לא יהיה לך' (וזה קודש פרשת יתרו).

וכעין זה אנו רואים גם במצוות השבת קודש, שנצטוונו ב' ציונים "זכור ושמוך", "זכור" הוא מצות השבתה בקום ועשה [וכן קידוש היום בדברים], ואילו 'שמוך' הוא ההימנעות ממלאכה בשבת. ואמרו חז"ל "זכור ושמוך בדיבור אחד נאמר", והיינו שמהות ההימנעות ממלאכה בשבת [-שמוך], היא פנימיות 'הזכור' - הכרזת האמונה בהשי"ת ביום השבת.

והבנת הדברים: שהנה מצות השבת [-'זכור'] היא ביטוי לאמונה שהשי"ת עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. וזה גם המכון הפנימי ב'שמוך'. שכן כאשר האדם עושה פועל ויוצר בבריאה, עלול הדבר להתפרש כביכול יש כאן 'עוד' משהו שפועל בבריאה, 'בנוסף' על השי"ת. ולכן ביום השבת קודש, 'יומא דמהימנותא', אנו שובתים מכל מלאכה שיש בה יצירה, ומגלים בכך שהשי"ת הוא זה שעשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

וביתר עומק, הלא אמרו חז"ל שהשומר שבת נעשה 'שותף' להשי"ת במעשה בראשית, והיינו שעל ידי הכרזת האמונה אנו מגלים שכל מה שאנו יוצרים ופועלים בבריאה [-בששית ימי המעשה], אין זה 'בנוסף' ליצירה של השי"ת, אלא בשותפות איתו, שכן הוא זה שנתן לנו את הכח לעשות חיל.

במאמרים הבאים ניכנס עוד בעומקם של דברים, נתבונן במהותם הפנימית של מלאכות השבת, נראה כיצד הן מושרשות בבריאת העולם, נעמיק בקשר שלהם לחטא הקדמוני ולגלות מצרים, ונבין כיצד הם באו אל תיקונם בבנין המשכן. וביותר ובפרט - כיצד הדברים נזכרים ונעשים מידי שבת בשבת. ובהמשך ניכנס לעסוק בכל מלאכה ומלאכה, ומתוך ההתבוננות במכון הפנימי ב'יצירה' שהתחדש בה, נדלה דרכי חיים ועבודת הבורא.

רוב ככל הדברים מלווקים מתוך סדרת הספרים 'יחוד השבת', העוסקים בגילוי אור קדושת השבת 'זכור ובשמוך' כאחד - לגלות את ה'אחד' יחיד ומיוחד".

כאשר ניגשים לעסוק בעניני שבת קודש, מורגשת לכאורה חלוקה ברורה - יש את חלק הקום ועשה, הכולל את החלקים הנעלים של קדושת השבת קודש: ההכנה דרבה לשבת קודש, תפילות השבת, לימוד התורה בשבת, סעודות השבת, ועוד כהנה וכהנה ענינים נפלאים ומרוממים. ולעומת זאת יש את חלק השב ואל תעשה, שהוא כולל את ל"ט מלאכות השבת, לכל פרטיהם ודקדוקיהם.

אך באמת מהראוי להתבונן בענין איסור המלאכה בשבת, שאינו ככל האיסורים שבתורה, אלא השבייתה ממלאכה היא ענין אחד עם קיום מצות זכירת השבת. ונבאר את הדברים במשל משאר האיסורים שבתורה:

הנה נצטוונו בתורה שלא לאכול מאכלות אסורות ושלא ללבוש שעטנז. ופשוט, שלאיון אלו עומדים בפני עצמם, ואינם קשורים בהכרח לעשה של אכילת מאכלות שונים או לבישת בגדים המותרים.

לעומת זאת יש בתורה לאיון הקשורים וזכורים בעשה שכנגדם, כגון מצות שילוח הקן, שלשון הכתוב הוא 'לא תיקח האם על הבנים'. שלח תשלח את האם ואת הבנים תיקח לך', ומבואר בחז"ל הק' שהכתוב כך את ה'עשה' והלא תעשה, וכאילו נכתב 'לא תיקח וכן', אלא שלח תשלח וכן' [ובדומה לזה - מצות 'והשיב את הגולה' באה לתקן את הלאו של גולה].

דוגמא נוספת יש להביא מאיסור אכילת חמץ בפסח, שהוא 'כנגד' המצוה לאכול מצה. והיינו שהתורה הק' מצוה שלא נאכל חמץ 'אלא' מצה, והספח"ק האריכו לבאר כיצד החמץ והמצה מכונים זה כנגד זה [כגון שהחמץ מרמז על גאווה והמצה על ענוה, ועוד, ואכ"ס].

וכן אנו רואים במצוה השורשית והיסודית, מצות האמונה, שאיתה פתח השי"ת את דברו לבני ישראל על הר סיני - "אנכי ה' אלוהיך וגו' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". ואמרו חז"ל שמצוות אלו נאמרו בדיבור אחד. ופירש הרמב"ם מראשית ז"ע את עומק הדברים - ש'מדיבור' 'אנכי' הבינו את 'לא יהיה לך', חז"ל: "כיון שהשי"ת אמר 'אנכי ה' אלוהיך, ולית אתה פני מיניה ושמלוא כל הארץ

מכון שבתך

דסיסי אוק על סדר הדף
החזירי הולך עג-עט

'סדר ל'משנה' בנוסכת חולין | מודיע 'בן פקועה' פסול לקרבן | 'תיק תפילין' מעורר של 'בן פקועה'

השילל בן תשעה חי והפריס על גבי קרקע והוא הנקרא בן פקועה, ומשמעות דבריו שלבן פקועה הוא 'מין' שאינו צריך שחיטה (ראה עוד בסוגיא זו בספר תבואות שור סימן י"ג, אותון דאורייתא כלל י"ד, וזע אברהם סימן ב, אור שמו פ"א מהלכות מקואות, קה"י חולין סימן ט"ו).

בדברים אלו נוכל להבין מעט את המעשה המופלא שבואר בספר אמרי פינחס (טו טז) על אחד מתלמידי הרמב"ם ר' פינחס מקאריין זיע"א, ש'תפח' לו שק של תפלין מן עור בן פקועה נאה מאד וכו', והיה משבח את השק הנ"ל לפני מי שבא לביתו.

ולפי מה שנתבאר אודות מעלת הבן פקועה יש לבאר את המעלה בשק של תפילין מן עור בן פקועה, שכן הבן פקועה הוא מין בהמה מזוככת ורוחנית, עד שאינה צריכה שחיטה, וראויה היא להיות תכריך ושק לתפילין הקדושות.

(מכון שבתך' קדישים עמוד תו)

בדברים אלו יובן מדוע הבן פקועה פסול לקרבן, שכן עבודת הקרבנות היא להעלות על המזבח את רוח הבהמיות - את החלק השפל והנמוך שבבריאה [ומטעם זה מקריבים על המזבח רק בהמות ולא חיות ודגים - שהם יותר רוחניים]. וכיון שהבן פקועה הוא יותר רוחני, ואין לו כל כך שייכות לזוהמת הבריאה ולרוח הבהמיות - לכן הוא פסול לקרבן.

ואכ"מ להיכנס לנידון האחרונים בגדר ההיתר של בן פקועה: האם 'אינו צריך' שחיטה, או שהוא 'ניתר' בשחיטת אמו, וכאילו שהוא עצמו נשחט. אמנם הדברים שנתבארו יובנו ביותר לפי השיטות שאין הכוונה שהוא 'ניתר' בשחיטת אמו, אלא שהוא כביכול מין שאינו צריך שחיטה. וכן דייקו האחרונים בלשון הרשב"א (והר"ם) בבית ב ה': "ארבעה מינין יש בגיטין בלא שחיטה דבר תורה - דגים וחגבים והשילל הנמצא בבהמה בשעת שחיטה וכו', והרביעי

הראשונים עמדו על כך שדיני 'בן פקועה' הובאו במשנה אחר סימני דגים וחגבים, ובפשוט הקשר בין מינים אלו הוא שאינם צריכים שחיטה. ובהבנת הדברים יש לומר, שהנה איתא בספח"ק שבשחיטה אנו מתקנים את החי ומעלים אותו, ולכן ככל שהבעל חי יותר נמוך ושפל, הוא צריך פעולה גדולה יותר של תיקון והעלאה. ובה מובן מה שהבהמות והחיות צריכים שחיטה בשני סימנים, ואילו בעופות מספיק שחיטה של סימן אחד, כיון שהעופות יותר רוחניים, כמו שרואים שהם יכולים לעוף, והיינו שאינם כל כך 'מחוברים' לקרקע. ואילו הדגים והחגבים שהם יותר רוחניים, אינם צריכים שחיטה כלל. ולכן תיכף אחרי הלכות דגים וחגבים עוסקים בבן פקועה, שהוא מין בהמה יותר רוחני, שלא נאחו בו כל כך רוח הבהמיות [אחר שנמצא במעי אמו שנשחטה כדון, ועי' עוד ביאור' אל"ח לב, ואכ"מ], ולכן אינו צריך שחיטה.

"יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה" (ג' יר)

מותו של 'יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה' בעקבות המעילה של עקב בחרם | שייכות המסירות נפש של יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה בעוון עקב למעשה הדודע ב'תנורו של עכנא'

והנה, מיתתו של יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, שהייתה בבחינת מסירות נפש כדי לכפר על ישראל, מהווה כעין 'הטיה לזכות' על בני ישראל. ויש לומר שזהו פשוט דברי חז"ל שיֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה היה שקול 'כרובה של סנהדרין', אשר מכריע לכך זכות.

(ו'תוס' חידושא' פרשת ויחי)

עקב מעל בחרם, ובעקבות זאת נהרג יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה כדי לכפר על ישראל. והנה שנים רבות לאחר מכן התעורר הפולמוס הגדול על 'תנורו של עכנא' (ובא מציעא נט:). ואיתא שבתיתב 'עכנא' נרמו השם 'עכנא', והדברים נוגעים לענין החטא הקדמוני שהיה על ידי הנחש שנקרא 'עכנא'. וכמו כן איתא שרבי אליעזר, בטהרו את התנור, התעסק בתיקון חטא הנחש הקדמוני (מלבי"ם במדבר י"ב, ובספרו ארץ חמדה שמות לה ד), אך חכמי ישראל נידו אותו - בדומה לענין החרם של 'עכנא'. וכשם שאצל עקב אנו רואים בחינה של מיתה במסירות נפש כדי לכפר על בני ישראל, כעין זה אנו רואים גם במעשה של רבי אליעזר, שכאשר הוא נפל על אפיו [שהוא סוד מסירות נפש], נסתלק רבן גמליאל (כמבאר בגמ' ב"מ שם).

(מכון שבת' על פרק שירה, ה-ג, עמוד תלא שירת הנחש, 'מלך ח"ב מאמר סא)

בספר דברי הימים (א כב) נאמר שאמו של יֵאִיר היתה בתו של מכיר בן מנשה, ואילו מזרע אביו הוא התייחס לחצרו בן פרץ בן יהודה, ומכך שהוא נקרא 'בן מנשה' הוכיחו חז"ל (יבמות סב:) שבני בנות הרי הם כבנים. ועוד מבואר בחז"ל (ב"ב קכא:) שיֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה האריך ימים מאד, שכן הוא נולד בימי יעקב אבינו, והסתלק בכניסה לארץ ישראל.

והנה יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה נהרג במלחמת העי, ומותו גרם לאבל כבד בעם ישראל (אסתר רבה פתיחה יא). פטירתו היתה בעקבות המעל של עקב, והוא היה האדם היחיד שנהרג באותה מלחמה, כמבואר בחז"ל (סנהדרין מד:) על הפסוק (יהושע ז ה) "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש" - "וכי שלושים וששה היו, והלא לא נאמר אלא 'כשלושים וששה איש'. אלא זה יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, ששקול כנגד רובה של סנהדרין".

ויש לבאר את הדברים בהקדם דברי חז"ל (שם ב.) שבהטיית דין לזכות, די ברוב של אחד, אך בהטיה לחובה נדרש רוב של שניים. נמצא, שבסנהדרין גדולה של שבעים ואחד דיינים, די ברוב של שלושים וששה כדי לזכות את הנידון, בעוד שלהרשיע את הנידון נדרשים שלושים ושבעה.

החפץ חיים הסתכלות פנימית על שמירת הלשון בפרשת השבוע

בשנאת ה' אתנו? אהבתי אתכם אמר ה'!

אהבתו אותם, ומתוך רצונו שהם לא יהיו 'יוצרי עולמות', ולא נתקרה דעתו של הנחש עד שאמר להם "כל אומן שונא את בני אומנתו. מן העץ אכל וברא את העולם" (רש"י בראשית ג ה). וכיון שאדם וחיה האמינו לנחש, גירש אותם הש"ת מן עדן - כיון שלא יתכן לחיות ביחד באהבה ואחוה שלום וריעות ["בגן עדן מקדם"], כאשר יש הרגשה שהש"ת שונא אותם ח"ו.

וענין זה גופא היה חטא המרגלים, בו חזר והתעורר פגם הנחש. שכן מבואר בכתבי האריז"ל שבמצרים עסקו בני ישראל בתיקון חטא אדם הראשון. ולעומת זאת ארץ ישראל היא בחינת 'גן עדן'. ולכן תיכף אחרי תיקון החטא הקדמוני, 'חוזרים' בני ישראל לגן עדן [ומה שפרעה 'גירש' את בני ישראל אחרי תיקון החטא (שמות יא א), היה לעומת 'הגירוש' של הש"ת את אדם וחיה מן עדן (בראשית ג כד)].

ולכן בכניסה לארץ ישראל התעורר שוב אותו נסיון, אך תחת שיתוקן החטא הקדמוני והכל יבוא על 'מקומו' בשלום, נפלו בני ישראל שוב במחשבות של היפך קרבת ה', כביכול הש"ת שונא אותם חלילה. ומתוך כך הוצרכו להתעכב ארבעים שנים במדבר, עד שקם הדור הבא, שהאמין באהבתו של המקום אותם, והוא זכה להיכנס לארץ ישראל - לגן עדן.

והדברים נוגעים לכל אחד ואחד. שכן בבואנו לעסוק בתיקון חטא הנחש, פגם הלשון, ולחזור בכך [במידת מה] לדרגת 'אדם הראשון קודם החטא' - עלינו לעקור מדעתנו כל מחשבה של "בשנאת ה' אותנו", ואדרבה - להתחזק באמונה איתנה ש"אהבתי אתכם אמר ה'".

(מלך ח"ב סוף מאמר סא, 'מראש לשון עמוד תקיט)

"ויתרגו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו" (א כז)

בני ישראל יצאו מארץ מצרים כשפניהם מועדות לארץ ישראל, אך ברגע האחרון הם נפלו בחטא המרגלים, שהיה בו הוצאת דיבה ולשון הרע על ארץ ישראל, וביתר עומק - לשון הרע על הש"ת, כביכול מה שהוא הוציא אותם מארץ מצרים היה "בשנאת ה' אותנו" ח"ו.

כתוצאה מעוון זה נשארו בני ישראל במדבר עוד ארבעים שנים, עד תום כל אותו הדור, ורק הדור הבא זכה להיכנס לארץ ישראל. דברים אלו אינם 'עונש' גרידא, אלא הם תוצאה ישירה של אותו החטא.

שכן הש"ת הוציא את בני ישראל מארץ מצרים ולקחם להיות לו לעם ולמשה חיל, ולאחר מכן הוא רוצה להביאם 'לביתו' - לארץ ישראל שהיא כביכול הבית של הש"ת. אך לא יתכן לגור ביחד באותו בית כאשר יש מחשבה שחלילה כל הענין נובע משנאה ח"ו.

וכיון שכן, כל אותו הדור לא זכה להיכנס לארץ הקודש - לבית של הש"ת. ורק הדור הבא, אשר לא העלה על דעתו שהש"ת שונא אותם - רק הם זכו להיכנס לארץ ישראל, לבית של הש"ת, ושם לחיות איתו יחד בשמחה ואהבה.

השווה של דברים אלו הוא בחטא הקדמוני, שבטעונו גרשו אדם וחיה מן עדן אחרי שהם האמינו לדברי הנחש, שהציווי של הש"ת לכל יאכלו מעץ הדעת נובע משיקולים של היפך

ימי הלולא - ראיית הטוב וקירבת ה' במשנתם של תלמידי הבעש"ט הק'

אהב ימים לראות טוב

החווה הק' מלובלין, הרה"ק ר' יעקב יצחק בן אברהם אליעזר הלוי תשעה באב תקע"ה

התיקון השלם, והוא מסוגל לפקחת העינים הרוחניות - והיינו לראות בכל דבר וענין את הש"ת, לחיות בעולם הגשמי עם הסתכלות רוחנית ופנימית, בהתנצצות מדרגת "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון".

(קול הלשון, שיעור סס' 1596014, 'מלך ח"א מאמר יח)

החווה הק' ראה מסוף העולם ועד סופו, כנודע. ולכאורה ענין זה משפיע על האדם יראת שמים, בראותו צדיק שרואה כל מה שנעשה, ומתוך כך יהודי מתעורר וזוכר ש"אית דין ואית דיין". אמנם יש להוסיף וללמוד מכך ענין נוסף - שכשם שהחווה הק' ראה מה שנעשה 'מסוף העולם ועד סופו' בגשמיים, כמו כן הוא ראה את עומק לבו של יהודי, ואת הנעשה בעולמות העליונים, וממילא יש לקבל באמונת אומן את דבריו המופלאים בספריו אודות גדל האהבה שיש בין הש"ת ובני ישראל בכל מצב.

(קול הלשון, שיעור סס' 1596010)

צריך איש הישראלי לשמש בכל מדותיו וטבעו וגו' ונתינתו לקדושה, ומשל איתא בזאת זכרון מזקני הרה"צ והקדוש מלובלין זצוקלה"ה בשם המגיד הגדול והקדוש זצוקלה"ה, שכשרוצה האיש לעורר בקרבו אהבה לד' קודם התפילה יזכיר לו אהבתו לבניו אף לממונו, וכשמתעורר באהבה זו ומזכיר לו מד' יתברך מגדלותו וטובותיו שעושה לו, אז יתעורר באהבה לו יתברך עי"ש. היינו שגם אהבתו ההדיוטית לממונו מתעלה לאהבת ה'. וגם איתא בספרים קדושים רמז בפסוק "וגם מקננו ילך עמנו לא תישאר פרסה כי ממנו ניקח לעבוד את ה' אלהינו וכו'" - שגם מן הבהמיות שבאיש יקח לעבוד את ד', והוא בחינת לאתהפכא חשוכא לנהורא וטעמא מרידא למתקא.

(אש קודש, פיאסנא, פרשת נשא)

קודם החטא הקדמוני היה אדם הראשון צופה מסוף העולם ועד סופו, והיינו שהוא ראה בכל דבר את הפנימיות שבו, את אור ה' המחיה אותו. אך החטא גרם שנפקחו עיני אדם וחיה "וידעו כי עירומים הם", והיינו שנסגרו עיניהם הרוחניות, והם התחילו לראות את כל הבריאה באופן גשמי, "עירומים הם" - ערומים מהפנימיות, מהאלוקות שמחיה את הבריאה. ולעומת זאת אור הצדיקים הוא אור הגאולה, אור

הרבי מלובלין נקרא 'חזה' על שם שהיו עיניו פקוחות, והוא ראה מסוף העולם ועד סופו. והנה כל עניינים ועבודתם של צדיקי אמת לא ללמד על עצמם יצאו, אלא על כל נשמות ישראל, ומעתה יש להבין מהו המכוון הפנימי בפקחת עיניו של החווה הק', ומה ניתן ללמוד מכך בעבודת ה'. ובאמת, 'פקחת העינים הרוחניות' היא סוגיא יסודית ושורשית, הנוגעת במהותה של אור החסידות, אורו של משיח. שכן

הוצאות הדפסת הגליון נתרמו לעילוי נשמת הרה"ח ר' דוד שלמה ב"ר מרדכי בירנהאק זצ"ל נלב"ו מנחם אב תשפ"א